

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра культурології

ТЕРЕЩУК МИКОЛА МИКОЛАЙОВИЧ

**РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЕПОСУ СКАНДИНАВСЬКИХ НАРОДІВ У
СУЧАСНІЙ КУЛЬТУРІ: КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ**

Спеціальність: 034 «Культурологія»

Освітньо-професійна програма Культурологія

Робота на здобуття освітнього ступеня «Бакалавр»

Науковий керівник:

СТОЛЯРЧУК НАТАЛІЯ МИКОЛАЇВНА,
кандидат філософських наук , доцент
кафедри культурології

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № _____

засідання кафедри культурології

від _____ 202_ р.

Завідувач кафедри

(_____) Москвич О. Д.
(підпис) ПІБ

ЛУЦЬК – 2024

Анотація

Терещук М.М.

Репрезентація епосу скандинавських народів у сучасній культурі: культурологічний аналіз.

У роботі досліджується вплив епосу скандинавських народів на сучасну культуру, зокрема на сучасну літературу, кіномистецтво, музичні твори і візуальні мистецтва. Проаналізовано репрезентацію образів скандинавської міфології у літературній творчості Джона Рональда Руела Толкіна, Ніла Геймана, Поула Андерсона. Розглянуто вплив германо-скандинавського епосу на сучасний кінематограф. Здійснено культурологічний аналіз нинішнього музичного мистецтва, яке знайшло новий шлях розвитку завдяки скандинавському епосу і неоязичницьким віруванням. Проаналізовано символічне значення скандинавських рун. Визначено роль скандинавського епосу у формуванні етнічної ідентичності. Продемонстровано місце та значення скандинавського неоязичництва в українській культурі.

Зроблено висновки різноманітні впливи скандинавського епосу на сучасну культуру, зокрема на формування ідентичності у окремих етнічних груп. Скандинавський епос, на основі якого сформувались деякі неоязичницькі напрямки, також сприяє збереженню традиційних вірувань і цінностей в умовах глобалізації. У дослідженні доведено, що скандинавське неоязичництво продовжує розвиватися, змінюватися в умовах новітньої соціокультурної реальності і водночас набуває широкої популярності.

Ключові слова: *скандинавський епос, скандинавська міфологія, сучасна культура, скандинавське язичництво, неоязичництво.*

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ СКАНДИНАВСЬКОГО ЕПОСУ	
1.1. Теоретико-методологічні засади дослідження репрезентації епосу скандинавських народів у сучасній культурі.....	6
1.2. Основні риси та елементи скандинавського епосу.....	7
1.3. Значення скандинавських неоязичницьких рун.....	12
1.4. Роль скандинавського епосу у формуванні культурної ідентичності.....	15
РОЗДІЛ 2. СКАНДИНАВСЬКИЙ ЕПОС В СУЧАСНІЙ КУЛЬТУРІ	
2.1. Вплив скандинавського епосу на сучасну літературу.....	19
2.2. Мотиви та образи скандинавського епосу у сучасному кіно.	23
2.3. Музичні твори, інспіровані скандинавським епосом.....	28
2.4. Візуальні мистецтва та їх відгук на теми скандинавського епосу.....	33
РОЗДІЛ 3. КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ЕПОСУ СКАНДИНАВСЬКИХ НАРОДІВ У СУЧАСНІЙ КУЛЬТУРІ	
3.1. Вплив неоязичництва на сучасне українське суспільство.....	40
ВИСНОВКИ.....	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	47

ВСТУП

Актуальність теми. Репрезентація епосу скандинавських народів у сучасній культурі має потенціал для дослідження через призму культурологічного аналізу. Така тема не лише демонструє інтерес до скандинавського епосу і традиційних вірувань Скандинавії, але й відкриває можливості для розуміння впливу скандинавських язичницьких традицій на сучасну культуру та ідентичність. Зараз ця тема набуває особливої актуальності через зростаючий інтерес до скандинавської культури в світі, зокрема через репрезентацію скандинавського епосу у літературі, кінематографі, музиці та сучасному мистецтві загалом. Дослідження може пролити світло на способи, за допомогою яких у сучасних творах відроджуються міфологічні мотиви та сюжети, а також на відмінності і схожість між традиційними та сучасними їх тлумаченнями. Вивчення репрезентації образів, мотивів епосу може допомогти виявити спільні ідеї та цінності, які переживають зміни та адаптацію в сучасному світі.

Наукова новизна кваліфікаційної роботи полягає у тому, що у дослідженні представлено авторське тлумачення терміну «скандинавське неоязичництво», проаналізовано вплив скандинавського епосу на японське анімаційне мистецтво розглянуто розвиток хеві-металу та його піджанрів під впливом скандинавського неоязичництва. Вперше зроблено спробу комплексного аналізу впливу власне скандинавського неоязичництва на українське суспільство, зокрема під час Революції Гідності та російсько-української війни; розвинуто ідею про воїна-язичника в контексті боротьби за свободу України.

Мета дослідження полягає у тому, щоб дослідити репрезентацію епосу скандинавських народів у сучасній культурі з культурологічної точки зору, викласти ключові духовні засади скандинавського неоязичництва, виявити його значення та роль у формуванні культурної ідентичності, а також проаналізувати

вплив скандинавського епосу на сучасну літературу, кіно, музику, візуальне мистецтво та культурне середовище, зокрема в Україні.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретико-методологічні аспекти культурологічного аналізу скандинавського неоязичництва з урахуванням основних рис і елементів скандинавського епосу, дослідити значення рун та визначити їх вплив на сучасне соціокультурне середовище.
2. Виявити вплив скандинавського епосу на сучасну культуру, зокрема на літературу, кіно, музику та візуальні мистецтва.
3. Здійснити культурологічний аналіз репрезентації скандинавського неоязичництва в різних культурних контекстах, включаючи вплив на сучасне українське суспільство.
4. Узагальнити місце і значення скандинавського епосу в сучасній культурі та його вплив на формування ідентичності.

Об'єктом дослідження є репрезентація скандинавського епосу у сучасній культурі, зокрема його вплив, способи відтворення та інтерпретації через різні культурні засоби в сучасному світі.

Предметом дослідження є германо-скандинавський епос та його наративи, репрезентовані у сучасному мистецтві.

Матеріалом дослідження слугували збірки скандинавського епосу «Молодша Едда» і «Старша Едда», а також скандинавські саги. Окрім цього, доречним стало звернення до таких творів сучасного мистецтва, у яких репрезентовано наративи скандинавського епосу.

Практичне значення одержаних результатів полягає в їх можливому використанні для розуміння ролі скандинавського епосу в сучасній культурі. Отримані результати можуть бути корисні для літературознавців, культурологів, кінематографістів, музикознавців, мистецтвознавців та інших фахівців.

Крім того, результати дослідження можуть бути використані для стимулювання творчості та розвитку культурних індустрій, а також для впровадження освітніх програм та проектів, спрямованих на підвищення

культурної грамотності та міжкультурного розуміння. Результати дослідження можуть зацікавити широку громадськість, сприяючи розширенню знань про скандинавський епос та його вплив на сучасну культуру.

Апробація результатів та публікації. Окремі положення кваліфікаційної роботи були висвітлені у виступі на ІХ Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми розвитку українського мистецтва: культурологічний, мистецтвознавчий, педагогічний аспекти» 23-25 травня 2024 року у Волинському національному університеті імені Лесі Українки і в опублікованих тезах «Репрезентація образів скандинавської міфології у сучасній літературі», а також обговорювалися на засіданнях кафедри культурології.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел (41 найменування). Загальний обсяг роботи складає 51 сторінку, основний текст викладено на 44 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ СКАНДИНАВСЬКОГО НЕОЯЗИЧНИЦТВА

1.1. Теоретико-методологічні засади дослідження

Для детального дослідження було задіяно біля пів сотні різноманітних джерел, на більшість з них я посилаюсь і вони вказані в списку використаних джерел. Через брак інформації в україномовних джерелах на дану тему, був вимушений звертатися до англомовних джерел. У своїй більшості це були інтернет ресурси, які або повністю присвячені скандинавському епосу, міфології та певним їх аспектам, або містять спеціалізовані статті на конкретні теми, що були корисними для дослідження. Для уточнення даних регулярно звертався до електронних енциклопедій, які надавали багато важливої інформації.

Головні історичні джерела скандинавського епосу, які були мною прочитані і використанні під час дослідження – «Молодша Едда» і «Старша Едда» в українському перекладі. За потреби звертався до статистичних даних, які розміщуються в інтернет просторі. При дослідженні впливу скандинавського епосу на кінематограф, прочитав велику кількість рецензій на фільми, які розглядаються у даній роботі. Спробував викласти у своїй науковій роботі нові данні, які зміг віднайти під час пошуку, задля того, щоб в подальшому можна було використати їх в інших схожих за темою дослідженнях. Для дослідження сучасної музичної культури в контексті скандинавського епосу і неоязичництва, звертався до офіційних інтернет-ресурсів музичних гуртів, що були розглянуті крізь призму культурологічного аналізу, а також цитував музикантів, посилаюсь на їх інтерв'ю. Щодо візуальних мистецтв, то при необхідності звертався до інтернет-ресурсів на яких можна було у відносно непоганій якості подивитися на картини, що мною розглядались, а також дізнатися про них потрібні відомості. У переважаючій більшості, україномовні джерела на які я посилаюсь – українські ЗМІ. Завдяки ним відкрилась можливість простежити, яким чином елементи

скандинавського неоязичництва здатне проявлятися в українському суспільстві, особливо у важкі для нього історичні моменти.

Нажаль при дослідженні не було розглянуто відмінностей і особливостей скандинавського неоязичництва у різних країнах світу. Було б важливо дослідити як різні культури сприймають скандинавське неоязичництво, чи готові вони його приймати, у якій мірі і чи вдається перейняти якісь світоглядні норми, які склали б основу неоязичників.

У дослідженні використовувались такі методи: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення.

1.2. Основні риси та елементи скандинавського епосу

Говорячи про язичництво, варто розуміти, що мова буде йти про неоязичництво, причина тому проста – сучасним дослідникам доволі мало відомо про автентичні традиційні вірування скандинавських язичників. Християнізація Північної Європи призвела до того, що велика кількість тодішніх скандинавських традиційних вірувань були втрачені або трансформувались під християнське віровчення.

Енциклопедія сучасної України дає таке визначення неоязичництву: «Неоязичництво – загальна назва нових релігійних рухів, що ґрунтуються і зорієнтовані на відродженні давніх вірувань, звичаїв та обрядів, уявлень про богів-покровителів і міфологічної форми свідомості... Неоязичництво постає як свідоме відродження і культивування традиційного язичницького віровчення і обрядового комплексу».

Виходячи з визначення неоязичництва, ми можемо дати визначення саме скандинавському неоязичництву. Скандинавське неоязичництво – це спроба відродити дохристиянські релігійні вірування, які були домінуючими на території Скандинавії і суміжних регіонів (Данії, Норвегії, Швеції, Ісландія, Британія і т. д.) починаючи приблизно з VII ст. і закінчуючи серединою XI ст.

Найбільш достовірні дані про стародавні скандинавські вірування науковці отримують з археологічних досліджень. Нажаль до нас не дійшло жодного

писемного джерела, яке б містило інформацію про те у що вірили вікінги, тому скандинавське неоязичництво – це інтерпретація і репрезентація того, що існувало за тисячу років до нас.

Неоязичники формують свій світогляд ґрунтуючись на джерелах які їм доступні. Найбільш авторитетні писемні джерела, що містять інформацію про давні традиційні скандинавські вірування є «Молодша Едда» і «Старша Едда». Автором «Молодшої Едди» є Сноррі Стурлусон – ісландський поет і історик, який написав її приблизно в 1220 році. Книга написана в поетичній стилістиці, де розповідається про міфологію давніх скандинавів. Автор «Старшої Едди» невідомий, вважається, що вона була записана приблизно в 1220 році. «Старша Едда» складається з 29 міфологічних та героїчних пісень, які доповнені прозовими уривками [15].

Іншими важливими джерелами інформації про стародавні скандинавські вірування і традиції є так звані Ісландські саги. Сага – це розповідь про легендарне минуле Скандинавії, які датуються XII-XV ст. н.е.

Давньоскандинавські саги прийнято розділяти на такі піджанри:

- Fornaldarsögur – «Легендарні саги», «Саги стародавнього часу» або «Міфічно-героїчні саги»
- Riddarasögur — «Саги про лицарів»
- Konungasögur – «Королівські саги»
- Íslendingasögur – «Саги про ісландців» або «Сімейні саги»
- Samtíðarsögur – «Сучасні саги»

Дослідники вважають, що такі саги спочатку з'явилися як усна народна творчість, але в епоху Середньовіччя вони були записані на бумагу, очевидно освіченими європейцями, які на той час вже були християнами.

Різноманітні міфічні персонажи та події складають основу скандинавського епосу. Скандинавський епос не може існувати без скандинавських богів, вони займали ключове місце в релігійному світогляді стародавнього скандинава.

Головним богом в скандинавському міфологічному пантеоні є Один – бог війни, поезії і магії. Один не керується такими чеснотами як справедливість і чесність, а надає перевагу мудрості, жорстокості і веселошам. Таке цікаве поєднання протиріч робить Одіна одним з найскладніших богів не лише в скандинавській міфології, а в світовій.

В сучасній культурі шанувальники Одіна уявляють його як верховного воїна, мускулистої статури, що рветься до битв, але стародавні скандинави дивились на постать Одіна трошки по іншому. На відміну від більш прямолінійних шляхетних богів війни, таких як Тор, Один спонукає миролюбних людей до боротьби з тим, що, на сучасний смак, є відверто зловісною радістю [18].

Можна сказати про те, що така фігура скандинавської міфології як Один символізує не війну з якимись конкретними цілями і за якісь конкретні цінності, а в першу чергу він символ війни і хаосу, без прив'язки до чіткого результату. Тобто, Один готовий прийняти в Вальгаллу будь-яких погіблених воїнів, які проявили себе безстрашними воїнами, що отримують задоволення від божевілля, яке відбувається під час битв.

Через таку неоднозначність Один користувався популярністю серед розбійників, які коїли важкі злочини. Про деяких з них були навіть написані саги: «Сага про Егіла» і «Сага про Греттіра Сильного».

Римський історик Публій Корнелій Тацит в своїй історичній праці «Германія» ототожнив Одіна з давньоримським богом Меркурієм, через їх пряме відношення до світу мертвих. Вважалось, що Один, як і Меркурій є провідниками душ людей у світ мертвих. [27]

Якщо римський історик надав Одіну саме такого значення, то важливість цього ототожнення полягає у тому, що зв'язок Одіна зі смертю був більшим, ніж навіть з війною.

Напевно, найвідоміший факт, який би стосувався Одіна є те, що він був повелителем Вальгалли – зал Одіна, куди потрапляли воїни, які героїчно загинули під час битв. Вальгалла – важливе місце, яке фігурує в скандинавському

епосі. Потрапити у Вальгаллу мріє кожен воїн. Вальгалла славиться своїми жорстокими битвами серед тих воїнів, яким вдалося в неї потрапити. Всі вони готуються до найважливішого дня, коли відбудеться Рагнарьок.

Стародавні скандинави вірили у пророцтво, що наступить Велика Зима, коли сонце, місяць і зірки зникнуть, а небо погрузиться в пітьму. Існують дві основні інтерпретації міфу про Рагнарьок. Основні положення класичної інтерпретації:

- 1) Відбудеться бій між добром і злом;
- 2) Боги, які виступають в цій битві на стороні добра програють силам зла;
- 3) Знищення світу;
- 4) Відродження світу;
- 5) Поява нових Богів.

А тепер положення альтернативної інтерпретації:

- 1) Відкрита для інтерпретацій можливість переосмислення подій Рангнарьоку;
- 2) Битва може закінчитися без чіткого переможця та переможеного, дозволяючи силам добра і зла співіснувати або знаходити спільне рішення;
- 3) Можливість збереження структури світу без його абсолютного знищення.

Можна припустити, що альтернативна інтерпретація є більш язичницькою, тоді як класична інтерпретація була вже сформульована під впливом християнізації. Аргументувати цю позицію дозволяє той елемент міфу, який говорить про те, що після смерті старих богів, прийдуть на їх місце нові боги. Уособленням нових богів для вікінгів міг стати християнський Бог, який спасає людство від зла і страждань. Для християнства це був чудовий привід безболісно пояснити скандинавським язичникам чому їх боги повинні відійти в минуле.

Скандинавський пантеон має біля десятка основних богів. Окрім Одіна, варто приділити особливу увагу богам Тору і Локі.

Скандинавський бог Тор в своїй популярності в певний історичний період обійшов навіть Одіна. Тор на відміну від Одіна користувався особливою пошаною серед простих людей. Звичайний скандинавець вірив, що саме на Тора можна покластися, коли мова йде про захист й благословення нижчих верств населення. Перші поселенці Ісландії прохали його освятити їхню землю перед тим, як вони розпочнуть будівництво або сіятимуть культури.

Образ Тора можна охарактеризувати так: мужній, мускулистий бог громовержець, ідеальний воїн та захисник суспільного порядку. Окрім цього, в давнину Тора сприймали як покровителя землеробства. Його зв'язували з дошовим небом, що напряду вказувало на його здатність покращувати родючість.

Символом Тора – молот, знайомий кожному, хто хоча би раз чув про цього скандинавського бога. Тор користується своїм молотом як зброєю з допомогою якого можна знищувати, а також як артефактом для освячення. Щоправда будь-яке очищення обов'язково передбачає вигнання ворожих сил або елементів. Таким чином молот Тора зберігає необхідну гармонійну властивість.

Завдяки археології нам відомо, що коли християнство почало активно поширюватися на скандинавський світ, жителі цих країн, які не хотіли зраджувати своїм традиціям, на противагу християнам, які носили на шиї хрестики, почали вішати собі на шиї маленькі молотки Тора. Такий спосіб розрізнення допомагав прихильникам старих богів консолідуватися в окремі групи [35].

Самий неоднозначний бог скандинавської міфології – Локі. У міфах Локі зображується як боязкий інтригант, який діє заради власного задоволення. Локі властиві такі риси як підступність, обман, хитрість та зрадливість.

По особливому цікава деталь про Локі стосується того, що хоч і був богом, але не збереглося жодних історичних доказів які би вказували на те, що скандинави йому поклонялись. Напевно, причина цьому те, що Локі уособлював собою усе те, що зневажали вікінги. Локі був своєрідним антиприкладом для героїчного воїна, якими старалися бути стародавні мешканці Скандинавії.

Скандинавський епос і міфологія, які базуються на різноманітних міфічних персонажах та подіях, виявляють глибокі уявлення давніх скандинавів, що стосувалися вірувань. Вони не уявляли своє життя без богів, які виступали в якості основних фігур у їхньому релігійному світогляді.

Різноманітність богів та їхніх аспектів дозволяла давнім скандинавам розуміти різні аспекти свого життя та світу навколо них. Їхня міфологія мала глибокий вплив на культуру та суспільство, а відображення їх у сучасній культурі свідчить про безперервну популярність скандинавських міфів і легенд.

1.3. Значення скандинавських неоязичницьких рун

В Скандинавії першою системою письма був рунічний алфавіт. Руни були не просто буквами, а ще й певними символами якоїсь сили чи космологічного символу. Вважалося, що зобразивши руну, викликала конкретна сила. Кожна руна має свою назву, яка натякає на філософське та магічне значення. За допомогою рун вікінги записували історію і спілкувались один з одним. В основному руни вирізалися на камінні, дереві і кістках, тому їх форма груба та гостра.

На сьогоднішній день дослідники виділяють два різні рунічні алфавіти, які носять назву «старший футарк» і «молодший футарк». Старший футарк складається з 24 рун. Його знайшли в Швеції, на Кілверовому камені з Готланду. Він використовувався між 2-м і 8-м ст. З часом старший футарк був витіснений молодшим футарком, який в свою чергу складався з 16 рун.

Руни зберегли віру людей у свою магічну силу. І по сьогодні багато людей використовують руни в якості амулетів, вірячи, що вони спроможні захистити від злих сил.

В сучасній популярній культурі руни також знайшли собі місце. Їх часто використовують у фільмах або відеоіграх, коли потрібно якомусь артефактові, події чи напису придати ореол багатовікової таємничості. Ми можемо зустрічати руни в житті і навіть цього не усвідомлювати. Наприклад, скільки власників своїх телефонів знають, що логотип Bluetooth є насправді руною часів вікінгів?

Він був названий на честь Гаральда Блютуза, короля вікінгів, який об'єднав Данію та Норвегію у ХХ ст. [20]

Значної популярності руни отримали в сфері татуювання. В сучасному світі руни можуть змінювати свій автентичний сенс, можуть не змінювати, але факт полягає у тому, що вони стають частиною моди. Коли окремі індивіди займаються формуванням своєї ідентичності, багато хто з них замислюється над своїм власним світоглядом і яким саме чином його можна пропагандувати без шкоди для інших. Прихильники скандинавського неоязичництва завжди по особливому відносилися до рунічних знаків. Дотримуючись думки, що руни дійсно можуть мати якийсь вплив (чи то чисто філософський, чи то релігійно-сакральний) на особу, яка їх використовує або яка є їх носієм, неоязичники вважають за потрібне набивати їх собі на тілі. Неоязичники вірять, що така практика допомагає не тільки стати ближчим до предків і їх традиційних вірувань, але й також стимулює до самовдосконалення і відповідальності. Тому, все частіше можна зустріти різновиди рунічних татуювань, зачіски вікінгів стають трендом, а в ювелірних лавках все частіше можна знайти обручки та підвіски з рунічною символікою.

Одним із найвідоміших неоязичницьких символів є так званий символ «Вегвізір» – компас вікінгів. Значення символу Вегвізір полягає у тому, щоб давати орієнтири та захист. За переказами, давні скандинави вірили, що носіння символу Вегвізір допоможе їм безпечно повернутися додому, хоча сам символ вперше ми зустрічаємо в ісландському Хульдському рукописі, який був написаний у 1860 році – через кілька сотень років після епохи вікінгів. Рукопис стверджує: «Якщо мати при собі цей знак, який називається (дороговказ, або вказівник шляху), то людина ніколи не заблукає в бурю чи негоду, навіть коли шлях невідомий» [32]. До цієї дати не існує жодних відомих зображень Вегвізіра: не було жодного знайденого Вегвізіра на рунічних каміннях вікінгів чи печерних малюнках, а також не було знайдено жодних прикрас вікінгів, які б його зображували. Вігвізір – це символ, який уособлює владу та захист. Вісім рукавів символу уособлюють вісім сторін світу, а центральна точка – центр Всесвіту.

Віра в символ заключає собою здатність проводити людину через складні ситуації. З точки зору скандинавської духовності Вегвізір допомагає людині знайти свій шлях в житті. Інколи цьому символу придають більш глибокого значення за яким вісім рук символу розглядаються як вісім шляхів духовної подорожі, а центральну точку – як кінцеву мету цієї подорожі [38].

Сьогодні Вегвізір є одним з самих популярних неоязичницьких символів і він зберіг значення захисту. Дехто з людей носить цей знак у вигляді татуювання або як прикрасу. Носій такого символу нагадує собі, що потрібно дотримуватися вибраного шляху. В деяких випадках символ використовують як талісман, що захищає ауру носія цього символу від негативної енергії інших людей. Символ використовують і під час медитаційних практик для підсилення власної сили і рішучості. Для неоязичника Вегвізір став джерелом натхнення, яке допомагає пізнати свій внутрішній світ.

Скандинавське неоязичництво властиве здебільшого чоловічій статті, але не можна забувати, що існує певна кількість жінок, яким також цей світогляд близький. Дати якусь інформацію про місце жінки в неоязичництві може символ «Валькірії».

Слово "валькірія" походить від давньоскандинавських слів val (вибирати) і курґа (вбивати), тому буквально означає «ті, що вибирають тих, кого вбивають». В скандинавській міфології найвідомішою серед валькірій є Фрейя, яка уособлює любов, родючість і смерть [33]. Традиційно символ Валькірії зображує крила з обох боків, що символізує Валькірій, які летять на своїх конях, з подвійним або одинарним посохом, що проходить під крилатим шоломом. Деякі версії показують крила, що оточують скандинавський вузол, який також відомий як Валькнут або вузол Одіна і означає «вузол полеглих у битві». Сам символ, не дивлячись на свою жіноче походження, символізує мужність, фізичну силу, але також і розширює реалізацію жінок.

Напевно, найважливіший скандинавським символом є молот Тора (Мйольнір). Молот Тора згадується в історичних джерелах «Старша Едда» і «Молодша Едда». Археологічні розкопки доводять, що символ молот Тора

користувався популярністю серед багатьох вікінгів з давніх часів. Його популярність була настільки великою, що навіть прийняття християнства не змогло витіснити цей символ серед скандинавського населення [40].

Якщо серед любителів скандинавської міфології молот Тора символізує блискавку і грому, то для неоязичників цей символ має особливе значення. Неоязичник, який носить в тій чи іншій формі молот Тора, вірить, що такий символ наділяє його мужністю, силою, захистом, а також підкреслює його авторитетність. Популярність молота Тора пройшла крізь віки і зараз лише збільшила свій вплив на культуру. Молот Тора став емблемою скандинавської міфології. Він став неймовірно популярним в сфері Мерчандайзингу.

Узагальнюючи, відмітимо, що руни скандинавського неоязичництва відіграють важливу роль у культурі та спадщині північних народів. Починаючи з їхнього первісного використання як системи письма, руни набули магічного, філософського та культурного значення для вікінгів та їх нащадків. Сьогодні руни переживають реанімацію у різних сферах, включаючи популярну культуру та мистецтво татуювання. Вони залишаються символом містики, сили та індивідуальності для багатьох. Символи, такі як Вегвізір і молот Тора, не лише зберігають своє первісне значення захисту та сили, але й надаються новими інтерпретаціями, відображаючи потреби та вірування сучасного світу. Символи виступають як важливі елементи ідентичності та вираження внутрішнього світу людини.

1.4. Роль скандинавського епосу у формуванні культурної ідентичності

Існує чимало чинників, які формують ідентичність людини. У різних культурах вона формується по-різному. В сучасному глобалізованому світі дуже швидкими темпами елементи однієї культури здатні перейнятися зовсім іншими культурами. Звичайно, що за таких умов скандинавський епос набирає все більшої популярності, бо багато людей вбачають щось близьке в якихось окремих елементах староскандинавського світобачення. Неоязичники

найяскравіше представляють це соціокультурне явище. Вони не обмежують свій світогляд лише староскандинавськими віруваннями і традиціями, і хоча неоязичників можна по різному класифікувати, але в широкому розумінні неоязичником, прийнято називати людину, яка дотримується, в тій мірі в якій це можливо, язичницьких традицій і вірувань тої чи іншої історико-культурної етнічної спільноти. Деякі неоязичники наслідують лише традиції однієї такої історико-культурної етнічної спільноти, а бувають неоязичники, які вибирають окремі традиції і вірування з двох чи більше історико-культурних етнічних спільнот. Тобто, неоязичник вибирає традиційні вірування тієї культури, які найбільш близькі для його внутрішнього відчуття. Неоязичник може вірити лише в тих богів в яких вірили його далекі предки, а може вірити в тих богів, які не мали ніякого відношення до його предків. Неоязичник може вшановувати одного конкретного Бога, а може багатьох. Такий підхід свідчить про відсутність догматизму всередині неоязичницьких релігій. Неоязичники воліють, щоб їх називали язичниками, і коли їх називають неоязичниками, багато із них сприймають це за образу. Причина цього полягає у тому, що неоязичники вірять у хоч і відносно, але все ж таки автентичність тих традицій, яких вони дотримуються.

Від усіх цих факторів залежить те, як буде розвиватися ідентичність неоязичника. Неоязичництво як новий світогляд виникає в західній цивілізації, тому воно користується особливою популярністю в основному серед етнічно білих європейців, особливо чоловіків, які стараються захистити власну традиційну культуру від тих викликів, які виникають внаслідок глобалізації і відповідно мультикультуралізму. Цінності і антицінності у різних неоязичників дуже схожі. Неоязичники цінують своє етнічне походження і у певних випадках зневажливо ставляться до людей чужого походження. Наприклад, особливого майже сакрального значення західні неоязичники надають голубим очам, вважаючи, що вони є важливою ознакою, яка підтверджує етнічну чистоту людини. Тому, при пошуку нареченої або нареченого, для зятятого неоязичника цей фактор має важливе значення. Здебільшого європейські неоязичники не

приймають кровного змішання з людьми іншої раси. Окрім етнічних ознак, неоязичники мають багато культурних особливостей.

Неоязичництву характерна відсутність релігійної ієрархії та релігійних авторитетів. Неоязичник вважає, що ти і лише ти відповідальний за те, ким станеш, який шлях обереш і чого досягнеш. Натомість, вони сакралізують природу, надаючи їй божественного характеру, а також дуже серйозної уваги надають сонячному, місячному і іншим важливим життєвим циклам.

Наприклад, неоязичницька релігія Асатру, яка зазнала величезного впливу саме скандинавського епосу, виділяє дев'ять чеснот, яким повинен слідувати неоязичник:

- Сміливість;
- Чесність;
- Честь;
- Вірність;
- Дисципліна;
- Гостинність;
- Працьовитість;
- Самодостатність;
- Наполегливість [23].

Але неоязичникам не властиво слідувати канонам, які їм хтось нав'язує ззовні. Неоязичник сам вирішує в що йому вірити і чого дотримуватися. І тим не менш, для них важливо взаємодіяти з іншими близькими за поглядами людьми. Неоязичники представляють із себе значну громадянську силу в тій країні у якій вони почувають себе вільними. В більшості випадків вони є прихильниками політично правих ідеологій, які виступають за збереження традиційних цінностей і борються з нав'язуванням всезагальної рівності та лівими ідеями.

Для неоязичника важливо проявляти свою ідентичність у візуальних аспектах: одяг, татування, зачіски, біжутерія і т. д. Це допомагає їм не лише в самовираженні, але таким чином вони спроможні ідентифікувати «своїх серед чужих». Наприклад, неоязичнику достатньо лише побачити кулон з молотом

тора на шиї якоїсь незнайомої людини або футболку з язичницькою символікою, щоб зрозуміти, що перед ним людина з близькими поглядами.

На сьогодні існує величезна кількість інтернет магазинів, які виставляють в продаж продукцію виключно з язичницькою символікою. Серед біжутерії великим попитом користуються амулети або обручки, які відображають символіку неоязичників. Серед татуювань неоязичники найчастіше вибирають руни або ж солярні символи. Неоязичники чоловічої статті зазвичай вирощують довгу бороду. Рунічне письмо, багата міфологія і відповідно символіка стали найпоширенішими візуальними елементами ідентичності неоязичників.

Звичайна пересічна людина буде з настоорогою ставитися до неоязичника. Іноді до язичників прикріплюють ярлик сатаністів, які нібито беруть участь у жахливих ритуалах пов'язаних з жертвоприношеннями та чорною магією, яка використовується в злих цілях.

Щодо кількості неоязичників, то точних даних немає. Взагалі, такі підрахунки провести надто складно за багатьма причинами, але деякі джерела наводять приблизні дані в рамках якихось країн. Наприклад, дослідження проведене в 2007 і 2014 роках в США показало, що частка неоязичників склала 0,3% від усіх опитаних. Якщо перенести ці дані на загальне населення США, то це приблизно 950 000 осіб [26].

Важко знайти велику західну країну у якій зменшувалася би популярність неоязичництва. Однією з причин є те, що християнство не може відповісти на ті виклики, які виникають перед сучасним західним суспільством.

У сучасному глобалізованому світі скандинавський епос слугує також як засіб відстоювання культурної самоідентифікації, особливо серед тих, хто стикається з впливом глобальних тенденцій, що загрожують традиційним культурним цінностям. Для багатьох неоязичників він є джерелом інспірації та підтримки у збереженні своєї ідентичності в умовах сучасного світу.

РОЗДІЛ 2

СКАНДИНАВСЬКИЙ ЕПОС В СУЧАСНІЙ КУЛЬТУРІ

2.1. Вплив скандинавського епосу на сучасну літературу

Серед художньої жанрової літератури є багато різних прикладів, коли автор створюючи свої твори надихався скандинавських міфологічних епосом, але звичайно найбільш значимим автором в цьому став Джон Рональд Руел Толкін – професор лінгвістики Оксфордського університету, поет і письменник. Вивчаючи староскандинавську мову Толкін захопився скандинавськими сагами, які містили багато свідчень про вірування і світогляди вікінгів. Толкін у літературному світі став ломом, який зломив непопулярність жанру фентезі. Його трилогія «The Lord of the Rings», і інші твори, такі як «The Silmarillion», «The Hobbit, or There and Back Again» популяризували свій жанр, привертаючи увагу читачів до скандинавської міфології. Толкін не просто посилається на скандинавську міфологію і епос, він робить це інтелектуально, щоб читач не тільки отримував задоволення від прочитаного, але й щоб паралельно замислювався і піддавав культурному аналізу.

Толкін переосмислив ельфів, гоблінів, тролів та гномів. Ельфи в Середзем'ї відомі своїм високим зростом, гострим розумом, і надзвичайною красою. В Ісландії вони часто отримують імена, що асоціюються з таємничістю, як-от «Прихований народ» або «Хулдуфольк», а не просто «ельфи» або «альфари». Як у Середзем'ї, так і в скандинавській міфології існують різноманітні типи ельфів. У Середзем'ї є Калакенді - ельфи світла, і Морікенді - ельфи темряви. У скандинавській міфології також зустрічаються світлі і темні ельфи. В ісландських народних казках міститься безліч історій про велетенських потворних істот, які, під сонячним промінням, перетворюються на камінь. Їх описують як німих, що обманюють людей. Зазвичай вони мешкають у горах у глибоких печерах. У «Хоббіті» гігантські потворні істоти також перетворюються на камінь під дією сонячного світла. Коли вони не бродять по вулицях, вони

перебувають у своїх печерах. Пізніше Толкін пояснив, що оскільки тролі були створені Морготом із каменю за допомогою закляття, наложеного в темряві, вони повертаються до своєї справжньої форми під впливом сонця, тому й перетворюються на камінь.

Ще одним важливим впливом скандинавської міфології є переосмислення Толкіном міфічного образу гнома. Толкін відтворює загальноприйнятту уяву про гнома як невисокого, бородатого чоловіка, часто одягненого в броню. Гномів-жінок згадували рідко, і Толкін натякає на це в своїй творчості, стверджуючи, що жіночі гноми були рідкістю і склали лише третину популяції гномів. Толкін розкриває культуру та здібності гномів, істот, які часто недооцінювалися в фентезі, надаючи їм багату (хоча і таємничу) культуру. Вони були шахтарями і ковалями, здатними робити глибокі копальні і створювати дивовижні вироби з металу, який вони добували. Це схоже на гномів скандинавської міфології, хоча вони часто були більш жорстокими, ніж уявляв Толкін. Гноми північних міфів часто виступали як творці, винахідники або ковалі. Найкраще це відображено в легенді про створення молота Тора. Під час конкурсу гноми створюють чарівний перстень, живого кабана з золота та молот на ім'я Мьольнір, який ніколи не промахається і завжди повертається до свого власника [21].

На створення Гендальфа вплинув скандинавський бог Одін. Ім'я персонажа Гендальфа можна знайти в поезіях та прозових текстах Едди. Одіна часто зображують як Мандрівника - одноокого старого з довгою білою бородою і капелюхом, одягненого в плащ, а в руці спис. Він є захисником знань, істини та справедливості. Толкін навіть відзначав у листі 1946 року, що вважає Гендальфа «мандрівником Одіна». Найяскравішим прикладом цього впливу є саме ім'я Гендальфа. Воно зустрічається у кількох ісландських творах. Його ім'я згадується як у «Völuspá», так і в «Прозаїчній Едді». Про цього Гендальфа ми майже нічого не знаємо, крім того, що це ім'я перекладається з ісландської як «ельф з посохом або паличкою» [36].

Толкін не лише використовував міфологію для створення своїх персонажів і місць, але також інтегрував її у створення епічних сцен і ключових тем у своїй

історії. Битва на мосту Хазад-Дум є епізодом міфології, де Сурт зіткнувся з Фрейром. У Хазад-Думі ми бачимо чарівника Гендальфа, що бореться з Балрогом - величезною істотою, породженою вогнем і злом, яка вирвалася з глибин землі. Під час цієї битви міст розривається, і обидва падають у безодню. Толкін надає своїй інтерпретації щасливіший фінал. Навіть якщо спочатку здавалося, що Гендальф і Балрог загинули під час зруйнування мосту, Гендальф насправді виживає і воскресає як Гендальф Білий.

Цікаве запозичення зі скандинавської міфології стосується термін «Середзем'я». У скандинавській міфології вживається слово "земля", яке відповідає "Мідгарду", що буквально перекладається як "Середній Двір", але зазвичай тлумачиться як "Середній Світ". Одне з дев'яти царств, пов'язане з Ігдрасілем, Світовим Деревом, Мідгард населений людьми і розглядається як плоский світ, оточений величезним океаном, де живе змія Йормунганд. У творі Толкіна про Середзем'я (також відоме як Арда) світ спочатку вважається плоским, у перші роки існування, і оточеним величезним океаном. Світ Арди залишається плоским протягом багатьох століть, і лише після знищення Нуменору він перетворюється на традиційну (і науково точну) земну кулю [21].

Толкін виконав вражаючу роботу: він створив декілька мов. Однією з цих мов була мова ангертас або гном'ячі руни. Це була рунічна абетка, яку використовували гноми, пишучи за допомогою як рун, так і гліфів. Створив її ельфійський ерудит Даерон з Доріату. Гноми освоїли руни під впливом ельфів і перейняли цю мову, яка згодом стала їхньою рідною. Хоча інші мови Середзем'я, такі як ельфійська, були створенні під впливом латини та давньоіндійської, гном'ячі руни були засновані на скандинавських рунах вікінгів [36].

Надихаючись скандинавським епосом, міфологією і культурою загалом, Толкієну вдалося створити фантастичний світ. Толкін бажав створити не просто фентезі, а міфологію для Англії, і тому створив Середзем'я як міфологічну версію Європи, а не як новий і окремий світ, як це робили багато авторів фентезі після нього. З цієї причини йому довелося створити максимально реалістичний світ, який мав багату міфологічну традицію.

Але Толкін не був єдиним літератором хто надихався скандинавським епосом. Наприклад, Ніл Гейман, автор роману «American Gods» приділив скандинавським богам центральне місце в сюжеті, де розповідається про богів сучасного світу. Головний персонаж, Тінь Мун, опиняється втягнутим у конфлікт між давніми богами, такими як Один і Локі, і новими богами технологій і медіа. Гейман вміло вплітає елементи скандинавських міфів, досліджуючи теми віри, ідентичності та зіткнення старого і нового. У «American Gods» Гейман пропонує свіжий і сучасний погляд на скандинавську міфологію, демонструючи її незмінну актуальність у нашому змінному світі. Успіх роману також призвів до його телевізійної адаптації, яка ще більше поглиблює глядачів у захоплюючий світ богів і міфології. Таке поєднання стародавньої міфології з сучасними реаліями викликало резонанс у читачів з усього світу і роман став світовим бестселером.

Поул Андерсон, відомий своєю науковою фантастикою та як засновник товариства творчого анахронізму, також створив низку фентезійних романів, що відтворюють скандинавську історію та міфологію. «War of the Gods» - один з найбільш відомих серед них, який суттєво базується на житті легендарного данського героя Гаддінга, який згадується в «Gesta Danorum» Саксо Граматика. Розгортаючись на фоні міфічної війни між Асами та Ванамі, "Війна богів" описує життя Гаддінга.

«Рейнгольд» - це переказ давньоскандинавської саги про Вьольсунгів, написаний Стефаном Грунді, дослідником германського язичництва та визначною постаттю віри Асатру. Увібравши у себе елементи з німецьких «Нібелунгів» та «Саги про Тідрека», утворився епічний героїчний фентезійний роман, що розповідає сагу про кілька поколінь, що зосереджується на Сігурді Змієборці, відомого з ісландських «Едд». Це давня історія, яка стала джерелом натхнення для Вагнера і Толкіна. Подібні перекази цієї саги були раніше (як, наприклад, у трилогії «Wodan's Children» Діани Л. Паксон) і пізніше (у майбутньому «The Valkyrie» Кейт Гартфілд). Дії відбуваються у період переселення народів у Західній Європі, коли германські племена кочували, Рим

руйнувався, а на сході була загроза від Аттіли Гуна. Один, відомий також як Водан, постійно з'являється в «Рейнгольді», слідкуючи за діями смертних персонажів. Книга містить драконів, валькірій, магичні мечі, історії про помсту та кохання, що робить її захоплюючим фентезійним романом, який відтворює класичні жанрові мотиви.

Інші романи, які безпосередньо спираються на скандинавські міфи, зазвичай застосовують один із двох підходів: вони або переказують певний аспект міфології, який формує кістяк сюжету книги (і розвивається так, як автор вважає за потрібне), або відмовляються від будь-якої реальної спроби фактичного переказу на користь зосередження на вигаданій автором сюжетній лінії, включаючи обраних богів, події, місця і т. д. зі старих джерел за власним бажанням. Вивчення цих творів вказує на широкий спектр способів, якими автори можуть інтегрувати скандинавську міфологію в сучасну літературу: від прямого переказу міфів до створення вигаданих світів, які віддзеркалюють міфологічні мотиви. Це свідчить про безмежні можливості та важливість збереження та вивчення цього давнього культурного надбання для подальшого розвитку літератури та культури загалом. Дослідження впливу скандинавської міфології на сучасну літературу свідчить про значний вплив цього давнього культурного надбання на творчість сучасних письменників.

2.2. Мотиви та образи скандинавського епосу у сучасному кіно

Багато з тих наративів, які ми зустрічаємо у сучасній літературі, можна з легкістю простежити і у кіномистецтві. Саме воно на пару з літературою в найбільшій мірі популізувало міфологічних персонажів скандинавського епосу.

На веб-сайті IMDb, що має найбільшу базу кіно, до тегу Norse Mythology відноситься 165 фільмів або серіалів. Це лише ті фільми або серіали, які мають відношення до скандинавської міфології. Якщо довіряти цьому інтернет ресурсу, то першим фільмом, що підняв тему скандинавської міфології був шведський фільм «Näxan» (1922). І хоча в цьому фільмі немає конкретної скандинавської

тематики, але розповідаючи про відьомство різних культур, в ньому торкаються теми і скандинавської міфології.

Безумовно, коли мова заходить про кіноіндустрію, то її неможливо обійти без Голівуда. Відомо, що США – це країна переселенців з усього світу. Скандинавів не обійшла ця участь. Починаючи з XVIII ст. і до середини XIX ст. в США масово переселялись шведи і норвежці. За статистикою на 1957 рік в США нараховувалось біля 2 мільйонів етнічних скандинавів [22]. Початок XX ст. – період коли формувався Голівуд. І скандинавська культура, яка проникла в США, почала впливати на американську кіноіндустрію.

Першим фільмом Голівуду, який створювався під впливом скандинавських міфів і саг – був «The Vikings (1958). Актори Кірк Дуглас і Тоні Кертис відіграли роль зведених братів, які, не підозрюючи про свою спорідненість, борються за принцесу Моргану і трон Королівства Нортумбрія. Знятий у Норвегії, з чудовими пейзажами західного узбережжя, зокрема фіордами, фільм допоміг запровадити в Голлівуді деякі тропи, які стали синонімами вікінгів, зокрема довгі кораблі, що видніються на горизонті. Такий троп використали при зйомці британського пригодницького фільму «The Long Ships» (1964), події якого відбуваються в Середньовічній Європі, а сюжет розповідає про вікінга Ролло, який відправляється у подорож за пошуками легендарного золотого хреста.

В Британії через кілька років був знятий фільм «Alfred the Great» (1969), що використовував скандинавську тематику. Італійський кінематограф також вирішив скористатися елементами скандинавського епосу, коли випустив на екрани кінострічку «Knives of the Avenger» (1966).

В 1978 році Голівуд випускає у прокат новий фільм про пригоди вікінгів. Цей фільм є яскравою ілюстрацією вікінгів з рогатими шоломи, але в дійсності це розповсюджений міф, який дуже часто можна було зустріти в кіно тих років. Цей міф експлуатували не тільки американські кінофільми, але також і європейські.

Одним з перших гучних за популярністю фільмів Арнольда Шварценегера був «Conan The Barbarian» (1982), який використовував у сюжеті мотиви скандинавської міфології, будь-то боротьба проти велетнів, гігантських змії і

інших міфічних чудовиськ, або ж воєнна доблесть, честь і бойовий стиль, який у багато чому був дуже схожим до воїнів-вікінгів.

Ще один цікавий британський фільм про вікінгів – «Erik the Viking» (1989) режисера Террі Джонсона. Фільм поєднав в собі елементи фентезі, пригод і комедії, і що важливо, вперше, фільм, який будується на основі скандинавської культури, був представлений у сатиричному ключі, що залишило важливий слід у комедійному жанровому кіно.

Незвичайним прикладом скандинавської міфології на екрані став анімаційний фільм «Beowulf» (2007). Завдяки цьому фільму вдалося продемонструвати як за допомогою сучасних комп'ютерних технологій можна придати нового життя скандинавському фентезі.

Американська компанія «Marvel Studios», яка створює фільми на основі супергеройських коміксів, лише з 2011 р. по 2024 р. зняли і випустили чотири кінострічки у яких Тор є головним героєм фільму. Першим серед цієї четвірки був фільм «Thor» (2011), збори якого перевищили 449 млн. доларів, при бюджеті 150 млн. доларів. Вже через два роки «Marvel Studios» випускає другий фільм з участю Тора в ролі головного героя – «Thor: The Dark World» (2013). Збори обійшли попередній фільм і склали більше 644 млн. доларів. Третій фільм – «Thor: Ragnarok» (2017) при бюджеті в 180 млн. зібрав понад 855 млн. доларів. Крайній фільм про Тора вийшов у прокат в 2022 під назвою «Thor: Love and Thunder». В цей раз зборам фільму не вдалося обійти свого попередника, але все одно склали доволі значну суму – 760 млн. доларів.

Окрім цього, «Marvel Studios» з 9 червня 2021р. по 9 листопада 2023р. випускало на американській інтернет платформі «Disney+» серіал «Loki», який розповідав про пригоди скандинавського бога Локі, головну роль відіграв актор Том Гіддслтон. Серіал не використовує скандинавську міфологію за основу, проте він користується її певними елементами. Наприклад, в серіалі характер Локі доволі в великій мірі відповідає тому образу Локі, який описується в епосі.

Кінокритики здебільшого позитивно оцінили вищезгадані кінострічки. Багато з критиків відзначають високу якість спецефектів і екшну.

І тут постає питання: Це скандинавська міфологія стала в сучасній культурі популярною завдяки коміксам і їх кіноадаптаціям, чи це комікси і їх кіноадаптації навмисно використовують персонажів скандинавської міфології через те, що саме вони викликають у широкої публіки особливу зацікавленість? Насправді, обидва варіанти є вірними. Кіноадаптації коміксів Marvel зародили інтерес до світу, що зображується в скандинавському епосі, у багатьох глядачів з усіх куточків світу, а особливо Америки. Тор багато у чому нагадує першого американського супер героя – Супермена. Обидва цих героя є лідерами, які наділені надлюдською силою, обидва виступають як воїни справедливості, які готові пожертвувати собою заради простих людей. Як колись в давнину Тор був зразком мужності для скандинавів, так і Супермен є таким ж самим зразком для американського підлітка. Можна навіть припустити, що творці Супермена при його створенні могли надихатися міфічними персонажами, і, можливо, Тор був одним із них. Коміксолог Бен Сокол у своїй статті «Thor's Original Role As Marvel's Superman Shows The Difference From DC» на сайті ScreenRant, присвяченому розважальним новинам, прицільно чітко і той же час лаконічно описав відмінність між цими двома: «Незважаючи на багато спільних рис, відмінності між Тором і Суперменом змушують їх відчувати себе дуже різними персонажами. Якщо Супермен відчуває себе богом, що маскується під людину, то Тор відчуває себе людиною, що маскується під бога» [31]. Не дивно, що Тор, який у багато в чому нагадує глядачеві Супермена – улюбленця американських підлітків, став одним із самих популярних американських супер героїв. А те, що подобається американському глядачеві – стає модною тенденцією в інших країнах світу. Тому, європейці, які не дивляться кіно про супер героїв, все одно чули про існування Тора або ж Супермена. З іншої сторони, варто визнати, що саме скандинавські боги Тор і Локі є найпопулярнішими супергероями серед тих, образ яких був запозичений з міфології. Наприклад, в всесвіті Marvel існують герої давньогрецької міфології (Геркулес), японської міфології (Аматерасу) та інші, але лише героїв скандинавської міфології брали як ключових фігур екранізації. Це говорить нам про те, що команда, яка складається з професійних

режисерів, сценаристів, продюсерів, візуальних художників, піар менеджерів і інших, вирішила, що саме герої скандинавської міфології мають найбільший потенціал в успішній екранізації. І ми не можемо стверджувати, що вони виявилась не праві, виходячи з того, що наприклад, серіал «Локі» став найпопулярнішим серіалом Marvel на Disney+. Чому цей серіал почав користуватися такою популярністю? Однією з причин є багатогранність та складність міфологічного прототипу Локі. Кінокритики відзначають, що серіал «Локі» вирізняється серед інших кіно-робіт від Marvel Studios, тим, що завдяки спірному образу персонажа Локі, піднімаються більш складні та глибокі теми, які відображаються через внутрішні конфлікти Локі між його бажанням виявити себе як героя і його схильністю до злочинної діяльності.

Останніми роками величезної популярності в світі набуває японська культура, а особливо їх анімаційне мистецтво, яке отримало назву «аніме». Особливість японського аніме полягає у тому, що воно адаптує під себе елементи будь-якої іншої культури, щоб зацікавити глядачів не лише з Японії, а й з інших країн. Звичайно воно не обійшло стороною і елементи скандинавського епосу. Найпопулярніше аніме, що очевидно найбільш якісно, серед усіх існуючих аніме, подає культуру вікінгів часів Середньовіччя вийшло на екрани 7 липня 2019 року під назвою «Vinland Saga». Воно налічувало 24 епізоди. Британський ліцензіар MVM Entertainment ліцензували серіал «Vinland Saga» в Британії і Ірландії, де воно користувалося великою популярністю. Серіал став настільки популярним, що медійна продюсерська компанія Netflix випустила в Японії англійський дубляж [17]. А 7 липня 2022 року Netflix транслював серіал майже по всьому світу [16]. Підтвердженням популярності серіалу став вихід другого сезону, прем'єра відбулася 10 січня 2023 року на телеканалах Токуо MX, BS11, GBS [41]. Другий сезон також транслювали по різних країнам на платформі Netflix. Об'єктивно кажучи, хоч японські аніме і використовують аспекти інших культур, особливо західних, але вони використовуються їх лише як обгортку, виключаючи їх реальне значення. Японці ніби беруть чужу картину з уже існуючим контекстом і змінюють його, вкладаючи у неї власний сенс, який

близький їх власній культурі. Важко серед тисяч прикладів знайти виключення, але вони трапляються і «Vinland Saga» є одним з таких прикладів. У цьому аніме не просто згадується Один, Тор, Локи, Фрей, Валькірії або ж руни, а вони наділені контекстом, який є доволі близьким до автентично-скандинавського. Коли персонажі цього аніме згадують Одіна або Тора, то вони згадують їх саме таким чином, як вони б були дійсно згадані вікінгами у часи Середньовіччя. Тобто культурні і релігійні елементи відображають певний реальний історичний контекст, незважаючи на те, що це: по-перше, анімаційний серіал; а по-друге, цей анімаційний серіал є створеним в Японії, яка не дуже дбає про достовірність історичних реалій чужої культури.

До альтернативного підходу, в запозичені елементів скандинавського епосу, можна віднести такі аніме: «Matantei Loki Ragnarok», «Ah! My Goddess», «Kamigami no Asobi», «Record of Ragnarok», «One Piece» і інші. Це саме ті приклади аніме, які використовуючи елементи скандинавського міфологічного епосу, не беруть собі за ціль відтворити хоч якусь автентику.

Саме кінематографічні візуальні спецефекти допомагають показати усю чарівність міфологічного епосу, складність якої полягає у передачі через слова, які можна прочитати в книзі.

Якщо елементи скандинавського епосу запозичувались і продовжують запозичуватися різними країнами світу у кіномистецтві, навіть такої глибоко традиційної країною як Японія, то можна зробити висновок, що люди різних націй, етносів і культур знаходять щось близьке в скандинавських віруваннях, філософії і естетиці. І є багато підстав вважати, що пік популярності міфологічного епосу країн Скандинавії і їх світогляду ще попереду.

2.3. Музичні твори, інспіровані скандинавським епосом

Музика, вірогідно, є найпоширенішим видом мистецтва у сучасному світі. Неможливо, щоб скандинавський епос вплинув на кіно і літературу, але при цьому оминув музичне мистецтво. Насправді, існує неймовірна кількість музичних творів, які в тій чи іншій мірі надихалися скандинавським епосом.

Віднайти і проаналізувати кожен такий твір неможливо чисто фізично. Але куди важливіше і простіше простежити, яке місце посіли ці твори в музичній культурі.

Перед тим як перейти до сучасних музичних творів, важливо відмітити, що скандинавським епосом представники цього виду мистецтва почали надихатися задовго до сучасних музикантів. Наприклад, Ріхард Вагнер надихаючись скандинавською міфологією створив геніальний цикл під назвою «Пісні про Нібелунгів», що складався з чотирьох оперних саг: «Золото Рейна», «Валькірія», «Загибель богів» і «Суд Дасіміля». Вагнер був одним з перших класиків музики, хто так вдало поєднав музику зі скандинавською міфологією. Норвезький композитор Едвард Гріг також зазнав вагомого впливу національного епосу, що в свою чергу вилилось у створення музики для п'єси Генріка Ібсена «Пісня про Нібелунгів». Його музичний супровід створив вдалу атмосферу п'єси.

З часів Вагнера і Гріга музика дуже сильно видозмінилася, але тематика скандинавського епосу стала ще більш актуальною. XXI ст. породило чимало музикальних гуртів, які взяли собі за ціль популяризувати стародавні скандинавські вірування і традиції. Якщо одні музикальні гурти могли запозичити лише староскандинавську естетику, то інші гурти підійшли до створення своєї музики не просто як митці, а як дослідники свого далекого минулого. Зразковим такого підходу є музикальний норвезький ансамбль «Wardruna». Музиканти цього ансамблю оспівують світ природи, скандинавську історію і її міфи, використовуючи набір старовинних традиційних музичних інструментів. В основі Wardruna лежить ідея зміцнювання старого коріння – концепція, яку головний композитор Ейнар Сельвік, Лінді-Фей Хелла та колишній учасник гурту Гаал втілили в життя у 2009 році. Перші три альбоми склали трилогію Runaljod і містили музичні інтерпретації, засновані на скандинавських рунах. Кожен з трьох релізів зосереджувався на восьми з двадцяти чотирьох протоскандинавських рун, більш відомих як Старший Футарк. Wardruna вийшли з норвезького блек-металу і стали популярною в своїй країні, а також за її межами. Засновник ансамблю Ейнар Селвік відданий своїй справі і тому готується до написання своїх пісень у дикій природі, надихаючись

її енергією. Будучи прихильником скандинавського неоязичницького вірування Asatru, Ейнар Селвік особливу увагу надає саме рунам, вважаючи їх вкрай важливими у своїй музиці, і відповідаючи на питання про натхнення, він дає таку відповідь: «Можна сказати, що певним чином руни - це композитор, а я - інструмент. Я б сказав, що мене надихають слова, їхні назви та символічне значення. Мій підхід полягає в тому, щоб заглибитися в їхню суть і інтерпретувати їх настільки, наскільки це можливо, доповнюючи звуки та інструменти. Я намагаюся записувати в цікавих місцях, в обстановці та умовах, які мають відношення до того, з чим я працюю» [14]. Свою музику гурт виконує на власноруч створених старовинних музичних інструментах вікінгів. Глухі ритми на шкурах тварин і гудіння через роги створюють потужну, гіпнотичну і оригінальну музику. Ось що говорить на цей рахунок засновник гурту: «В якомусь сенсі я вважаю, що те, що я роблю, - це пошук в руїнах, щоб відтворити історію. Коли справа доходить до інструментів, це велика загадка. Те, що я роблю, не є реконструкцією. Це не спроба знову стати вікінгами. Це не про автентичність. Це більше про створення правильної атмосфери, правильних відчуттів та енергії» [14]. Гурт відзначився також у створенні музики для канадсько-ірландського серіалу «Vikings» [30].

Взагалі, такий жанр як хеві-метал доброзичливо прийняв скандинавське неоязичництво. Чимало гуртів надихаючись скандинавською міфологією творили цілі альбоми. Всесвітньовідомий американський хеві-метал гурт Manowar використав мотиви скандинавської міфології при створенні свого альбому «Gods of War» 2006 року. Шведський хеві-метал гурт Therion також беручи скандинавські міфи як основу, написав альбом «Secret of the Runes» 2001 року. Один з найпопулярніших на планеті рок-гуртів Led Zeppelin також використовував певні елементи скандинавської міфології і епосу при написанні своєї музики.

Кількість такої музики незміно зростала, що призвело до народження нового музичного жанру – вікінг-метал. Вікінг-метал - піджанр хеві-металу, що походить від злиття блек-металу та фолк-музики. Характеризується лірикою і

тематикою, зосередженою на скандинавській міфології, язичництві та епосі вікінгів. Головні риси цього жанру – повільний темп, важкі рифи, використання чистого вокалу з гортанними голосами, народні інструменти та використання клавішних для створення атмосферних ефектів. Він виник наприкінці 1980-х - на початку 1990-х років як відмова від сатанізму та окультизму на користь вікінгів та язичницької ідеології, протилежної християнству. Гучність, агресивність, непередбачуваність, таємничість і безумство були тими характерними рисами, як для важкої музики, так і для світогляду умовного вікінга, який жив у давнину. Тому, умови важкої музики активно сприяли тому, щоб такий жанр був не просто створений, але й щоб він посів почесне місце в сучасній музичній культурі. Немає нічого дивного у тому, що більшість учасників гуртів цього жанру були етнічними скандинавами, що додавало їм додаткового духовного натхнення, коли вони виконували близькі їх серцю музикальні твори.

На початку своєї історії найбільший внесок у розвиток цього жанру здійснив шведський блек-метал гурт Bathory, який завдяки двом своїм альбомам – Blood Fire Death (1988) та Hammerheart (1990) дав нове дихання культурі вікінгів серед хеві-металістів. Норвезький екстремальний метал-гурт Enslaved вирішив підтримати новітню течію своїми альбомами: Hordanes Land (1993) і Vikingligr Veldi (1994). В середині 90-х рр. з'явилися нові гурти і музиканти, які знайшли себе в цьому жанрі: Helheim, Burzum, Einherjer та Emperor [39]. Шведський гурт Amon Amarth співає англійською, але став, мабуть, найвидатнішим метал-гуртом у стилі вікінгів, маючи за плечима майже 15 років пісень про вікінгів.

Щодо особливостей звучання такої музики, то за твердженням соціолога Діни Вайнштейн, гурти зазвичай покладаються на інтенсивне використання клавішних, які часто грають у «швидкому, галопуючому ритмі», а також додають «місцеві культурні риси», такі як традиційні інструменти та етнічні мелодії [39]. Історик Джон Скофілд відзначає схожість з фолк-металом, але вказують, що одна з відмінностей полягає в тому, що вікінг-метал частіше використовує народні інструменти [39]. Письменниця Хізер О'Донох'ю зазначає, що жанр

визначається більше його темою, ніж музичними якостями, і зауважує, що хоч він заснований на скандинавських темах; твори Bathory аж ніяк не є середньовічною музикою. Завдяки своєму походженню з блек-металу, він диверсифікувався – принаймні, у звуковому плані – і тепер охоплює цілий ряд стилів, починаючи від блеку і закінчуючи тим, що можна кваліфікувати як класичний рок [39].

Проте не варто формувати уявлення про музику часів вікінгів з сучасними метал-гуртами. Музика надто складне явище, щоб зуміти передати її автентичні риси крізь такий історичний проміжок часу, тому вікінг-метал має мало спільного з традиційними інструментами та мелодіями. Насправді, гурти цього жанру здебільшого обмежуються використанням скандинавської міфології як джерела для своїх текстів, і часто оспівують її за допомогою різних мелодій. На думку дослідника Аарона Патріка Мулвані, жанр ґрунтується насамперед на шанті, типі співу, який завдяки піратським фільмам і телешоу стереотипно асоціюється з вікінгами [39].

Кіт Фей з фолк-метал гурту Cruachan підкреслює вплив шанті на вікінгів, хоча і в досить зневажливій формі. В інтерв'ю для журналу Terrorizer він зауважив, що насправді не існує музики вікінгів, тому всі ці норвезькі гурти використовують шанті, щоб відповідати своїй музиці. Багато з цих гуртів, особливо великих, називають себе фолк-металом, але вони не дуже добре розуміють, що таке фолк-музика [39]. Серед багатьох музикантів-металістів, а також фанатів цього музичного напрямку значним авторитетом користується така культова особистість як Варг Вікернес – радикальний неоязичник за релігійними поглядами, а також засновник і єдиний учасник гурту Burzum. Поява Вікернеса в світі музики відкрила нову сторінку в блек-металі. На відмінну від інших музикантів в цьому жанрі, Вікернес, здається, найбільш серйозно поставився до втілення ідей неоязичництва в музиці і за її рамками. Навіть якщо припустити, що його музика не мала собі на меті пропагандувати радикальні погляди автора, фактично вона все одно слугувала інструментом, завдяки якому приверталась увага широкої аудиторії до його радикальних небезпечних

світоглядних поглядів, головні з них – расизм, антисемітизм, антигуманізм і антихристиянство. В результаті, світогляд Вікернеса привів його до в'язниці. Він був осуджений за вбивство і спалення кількох старовинних християнських церков. За словами самого Вікернеса, він спалював церкви задля того, щоб відомстити християнству за осквернення могил і храмів вікінгів [37].

Вікінг-метал пронизаний тематикою жорстокості і мужності, символічно їх виражаючи через застосування зброї. Він протиставляється християнству, але на відміну від інших жанрів металу, які надихались сатанізмом і окультизмом, вікінг-метал бере собі за орієнтир скандинавське неоязичництво. Візуальні складники цього жанру, такі як обкладинки альбомів або сувенірна продукція відповідають тематиці вікінгів. Обкладинки деяких гуртів прикрашені відповідними символами: одними із найпопулярніших є молот Тора, кораблі вікінгів, шоломи і мечі. Майже усі гурти вікінг-металу при написанні назви свого гурту використовують спеціальні шрифти, які стилістично нагадують рунічне письмо. Щоправда є гурти, які і уникають такої відвертої візуалізації.

У 2013 році The Wall Street Journal опублікував статтю про те, що фанати хеві-метал по всьому світу вивчають норвезьку і фінську мови, щоб розуміти тексти пісень своїх улюблених гуртів [29]. Таким чином, вікінг-метал впливав і продовжує впливати і по сьогоднішній день на фанатів такого жанру музики, він надихає, пробуджує нові почуття, підштовхує до сміливих дій і сприяє саморозвитку. Музика цього жанру ставить на протиположності гуманізму, манерності і джентльменству агресивну мужність, що мотивує бути сильним перед складнощами життєвого шляху. Цільовим слухачем такої музики є молоді або вже в віці білі європейські чоловіки, які відчувають, що музика саме такого виконання їм є найближчою по духу.

2.4. Візуальні мистецтва та їх відгук на теми скандинавського епосу

Скандинавська міфологія, що охоплює багатий комплекс переказів, епосів та легенд, не залишає байдужими художників. Вона надихала та стимулювала творчий процес митців упродовж століть, створюючи шедеври, які перетинають

час та культурні межі. До XIX ст. ми мали уявлення про персонажів і події скандинавського епосу і міфології лише завдяки збереженим текстам або окремим матеріальним знахідкам. Спроби зобразити божества і їх долю через візуальні мистецтва розпочалися відносно нещодавно, тим цікавіше досліджувати цю тему.

Найважливіша книга скандинавського епосу – «Молодша Едда», була перекладена на мови інших народів лише починаючи з XXI ст., тому більшість геніальних митців минулого або зовсім нічого не знали або майже нічого не знали про скандинавські міфи і їх богів. Починаючи з XX ст., коли археологічні розкопки стали науково необхідним процесом, в Скандинавії було знайдено стародавні витвори мистецтва вікінгів, які в значній мірі вплинули на подальше формування уявлень про скандинавську культуру і відповідно епос.

Баренд Корнеліс Куккук відомий серед знавців мистецтва як «Принц пейзажного живопису» був одним з перших геніальних художників, який у своїх пейзажних роботах передавав міфологічну складову. Його картина «Лісові Сцени» (1848) поставила акцент на зображенні величезного могутнього дуба, який серед народу займав колосального значення через його зв'язок з богом Одіном.

Британського художника Вільяма Гершома Колінгвуда відвідання Британії надихнуло створити ілюстровану книгу «Паломництво до місць саг про Ісландію». Йому належать одні з найкращих зображень сцен за участю скандинавського бога морської стихії Ньйорда та інших персонажів середньовічних ісландських саг. "Бажання моря" Вільяма Гершома Колінгвуда демонструє чітке уявлення художника про емоції в скандинавській міфології, оскільки місяць на задньому плані дає чітке зображення довгих полярних ночей.

Національний шведський романтизм подарував нам картину «Боротьба Тора з велетнями» Мортена Ескіла Вінге. В інтерпретації Мортена Ескіла Вінге Тор – сильний, світловолосий, рішучий і безстрашний. Картина була надзвичайно добре сприйнята, коли її вперше показали в Національному музеї в 1872 році, в той час, коли скандинавська міфологія та боги користувалися

великою популярністю, її придбав Карл XV і високо оцінив у своїй рецензії молодий Август Стріндберг. Стріндберг інтерпретував картину як зображення боротьби правди з брехнею. Вінге був одним з багатьох скандинавських художників, які малювали асів у 1870-х роках. Їхні картини та скульптури й досі впливають на наші уявлення про вікінгів та асів. Перші глядачі інтерпретували картину Вінджа як загальне зображення добра, що бореться зі злом. В ХХ ст. битва Тора з велетнями сприймається як вираження націоналістичних або фашистських ідеалів. Світловолосий Тор сприймається як захисник нордичного ідеалу, якому загрожують темноволосі велетні. Свастика на владному поясі Тора, без сумніву, допомогла зробити картину популярною серед різних правоекстремістських груп. Для Вінге та його сучасників свастика була давнім декоративним символом сонця, що з'являвся в архітектурному оздобленні та на різноманітних логотипах [34]. Хоч картина і була написана приблизно 150 років назад, проте вона користується популярністю серед деяких сучасних субкультур, наприклад скінхедів. Вони надають цій картині нового осучасненого значення – боротьби білого скандинавського чоловіка з іммігрантами. Очевидно їм також могла сподобатися певна символіка – свастика на поясі Тора. Як бачимо, значення зображення може змінитись із символу свободи та просвітництва на символ ксенофобії та правого екстремізму [24].

Шведський художник Нільс Бломмер писав барвисті ілюстрації (*Heimdallr riporta il collier Bryfing a Freyja*, 1846; *Ängsälvor* (« Elfi delle praterie »), 1850; *Bragi seduto suona l'arpa*, 1846; *Lo spirito dell'acqua e le figlie di Agir*) до скандинавських міфів, зображуючи богів в людській подобі, що виділяло його на фоні інших художників цього напрямку.

Одним з найвпливовіших способів візуалізувати скандинавський епос і її міфологію в сучасній культурі стали комікси. У 21 столітті їх може створювати і поширювати завдяки інтернет технологіям будь-хто. Тому їх кількість з кожним роком нерівномірно збільшується, але це впливає і на їх художню якість. Серед оригінальних коміксів, які мали успіх за останні кілька десятиліть – *Helheim: The Witch War* (2014) [12]. Сценарій до коміксу створив і написав Каллен Банн, який

працював над низкою видань «X-Men» і «Deadpool», ілюстрації намалював Джоель Джонс і Нік Філарді. Сюжет досить примітивний: Моторошна епоха вікінгів: дві відьми ведуть жорстоку війну, використовуючи темні заклинання зі своєї книги, щоб воскресити мерців, щоб зробити їх своїми солдатами. Рікард, головний герой, сам стає живим мерцем за допомогою чорної магії. Він виходить до бою і нищить все на своєму шляху. За своєю суттю – типовий підлітковий комікс, який націлюється на підліткову аудиторію, при цьому беручи собі за тематичну основу певні елементи зі скандинавської міфології.

Графічний прозаїк Гарет Хайндс в 2007 році представив фанатам коміксів свою творчу роботу під назвою «Beowulf», який представляв собою візуальну адаптацію давньоанглійської поеми. Особливістю даної його роботи було те, що він старався використовувати якомога менше тексту, надаючи перевагу розповіді історії саме через візуалізацію. Бажаючи, щоб мистецтво нагадувало час, коли був написаний "Беовульф", Хайндс заснував свій художній стиль на трьох стародавніх формах мистецтва: ілюмінованому манускрипті (чорнило на пергаменті з каліграфією), похоронних портретах Фаюма, Єгипет (розписаних на дерев'яних панелях), і кам'яній рельєфній скульптурі, пов'язаній з меморіальними спорудами. Адаптація Хайндса отримала позитивну оцінку від рецензентів таких відомих журналів як The New York Times Book Review і Kirkus Reviews [19]. І хоча робота Гарета Хайндса не повністю передає всю сутність оригінальної поеми, вона вдало відтворює ключових персонажів та сцени завдяки вражаючим ілюстраціям та вираженій пристрасті до англосаксонського світу. Порівнюючи графічний роман Гіндса з оригінальною поемою, можна зрозуміти, що він не ставить за мету замінити оригінал, але слугує чудовим візуальним доповненням до неї [13].

Північний національний фольклор увібрав у себе скандинавську міфологію, яка відтак стала складовою міжнародної популярної культури. Це явище пояснюється неабияким інтересом людей до міфів і саг. Зокрема, після того, як компанія Disney привнесла в дитячі казки елементи світового фольклору й релігійних систем, скандинавська міфологія знайшла своє втілення в

фентезійній літературі, особливо в творах Дж.Р.Р. Толкіна та Джоан Роулінг. Крім того, скандинавські боги з'явилися як популярні персонажі в ігровій індустрії, поряд з героями з інших міфів.

Сучасна культура динамічна, відкрита і легка до адаптації і інтеграції. В таких умовах кіномистецтво, література, музика, живопис чи будь-яке інші мистецтво спроможне за відносно короткий проміжок часу охопити як можна більше мотивів скандинавського традиційного епосу, відкривши його у різних формах для світової аудиторії. Тепер прихильником староскандинавської естетики або світогляду може бути будь-хто будь-де. Важко знайти настільки ж молоде і популярне мистецтво як комп'ютерні ігри. Феномен комп'ютерних ігор з'явився доволі недавно, тому у наукового мистецтвознавства ще не виробилось однозначної думки на рахунок того наскільки комп'ютерні ігри можна вважати мистецтвом. Я вважаю, що комп'ютерні ігри – це дійсно новий окремий вид мистецтва і його не можна оминати коли ми говоримо про місце різних мистецтв в сучасній культурі.

Найзначніше місце в ігровій індустрії, що надихнулася скандинавським епосом, є популярна франшиза "God of War", яку високо оцінили критики. Розроблена студією Santa Monica Studio, ця серія ігор пропонує гравцям епічну подорож за Кратоса, спартанського воїна, що перетворився на мстивого бога. Попередні частини були засновані на грецькій міфології, але остання частина, просто названа «God of War», виводить на передній план скандинавську міфологію. Гра майстерно вплітає в сюжет скандинавських богів, істот і королівств, що надає гравцям вражаючу історію для дослідження. Гравці зустрічаються з такими знайомими персонажами, як Тор, Один та Фрейя, а також з такими істотами, як тролі та дракони. Особлива увага до деталей свідчать про бажання розробників автентично представити скандинавську міфологію, додавши до неї свої унікальні риси. Завдяки захоплюючому сюжету та вражаючим візуальним ефектам, «God of War» не лише розважила гравців, але й відкрила їм двері у великий світ скандинавської міфології, дозволивши їм відкрити нові горизонти.

Однією з найвідоміших відеоігор, яка відзначається впливом скандинавської міфології, є «The Elder Scrolls V: Skyrim». У фентазійному світі Скайрім гравці можуть поглибитися у великий відкритий світ, який інспірується скандинавським фольклором та пейзажами. Гра охоплює різні аспекти скандинавської міфології, зокрема присутність драконоподібних істот, які нагадують Йормунгандра, світового змія. Подорож гравця часто зводить його з могутніми істотами, відомими як Даедричні князі, які віддзеркалюють норвезьких богів. Ці божества, з їхніми унікальними характеристиками та сферами впливу, приносять глибину та складність до сюжету гри. Крім того, гравці можуть взаємодіяти зі скандинавськими рунами та артефактами, що дозволяє їм зануритися у багату історію та міфологію світу. Дослідження старовинних гробниць, підземелля і священних місць додає елементи таємничості та пригод, оскільки гравці відкривають історії та секрети скандинавських народів. Завдяки увазі до деталей та захопливому геймплею «The Elder Scrolls V: Skyrim» успішно передає есенцію скандинавської міфології.

Один із найсвіжіших та захоплюючих прикладів використання скандинавської міфології у відеоіграх – «Assassin's Creed Valhalla». Цей очікуваний твір з видатної серії «Assassin's Creed» запрошує гравців у подорож в часи вікінгів, де вони приймають на себе образ Ейвора, бойового воїна-вікінга. Гра вміло вплітає елементи скандинавської міфології. Під час епічних квестів і битв Ейвор зустрічається з міфічними істотами, такими як велетні та тролі, що ще більше поглиблює занурення гравців у фантастичний світ норвезької міфології. «Assassin's Creed Valhalla» також згадує Ігдрасіл – світове дерево, яке є ключовим аспектом норвезької космології. Гравці можуть досліджувати величезні королівства Асгард і Йотунхейм, зустрічаючись з богами та беручи участь у квестах, пов'язаних з долею норвезьких королівств.

Гроші, які витрачаються на створення цих комп'ютерних ігор вражають своїм масштабом. Наприклад, на створення відеогри «God of War» було витрачено біля 200 мільйонів доларів, що може дорівнювати бюджету високоякісного голлівудського фільму [11]. Чим пояснити такий інтерес? Тим,

що сюжетна якісна відеогра в сучасному розумінні є інтерактивним фільмом, де гравець напряму може впливати на події, що відбуваються в відеогрі. Відеогра дійсно починає конкурувати з кіно, бо має більше можливостей для реалізації самих незвичних ідей. Це свідчить про безперервний привабливий інтерес до скандинавської міфології у світі відеоігор дозволяє гравцям зануритися у світ вікінгів та розкрити свій внутрішній бойовий потенціал.

Ігри вдало вплітають елементи міфології, створюючи захоплюючі історії та надаючи глибину геймплею. Завдяки ретельному відтворенню деталей та вражаючому візуальному виконанню, вони передають есенцію скандинавської міфології та культури. Більше того, ігрова індустрія виявляє значний інтерес до цієї теми, витрачаючи значні кошти на створення відповідних проектів. Це свідчить про безперервний привабливий інтерес до скандинавської міфології у світі відеоігор, дозволяючи гравцям зануритися у світ вікінгів та розкрити свій внутрішній бойовий потенціал. Скандинавські боги та легенди залишаються не лише джерелом натхнення, але й потужним культурним мостом, який об'єднує минуле та сучасність у захоплюючих історіях, що перетинають межі часу та простору.

РОЗДІЛ 3

КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ЕПОСУ СКАНДИНАВСЬКИХ НАРОДІВ У СУЧАСНІЙ КУЛЬТУРІ

3.1. Вплив неоязичництва на сучасне українське суспільство

Вплив скандинавського неоязичництва відчула на собі і сучасна українська культура. Найперші статистичні данні щодо поширення неоязичництва в Україні говорять про те, що на 1999 рік частка неоязичників серед неорелігій складала 1,8% [10, с.33]. Важливо зазначити, що серед цих неоязичницьких вірувань не було тих, які б посилалися на скандинавський епос. Ці неоязичницькі вірування брали собі за основу слов'янське язичництво, яке, на думку лідерів цих релігійних організацій, відповідало давнім традиціям українців. На той час мови про скандинавський вплив майже не йшло. Голосно про себе заявило неоязичництво в 2013-2014 роках, коли в Україні відбувалися революційні зміни і почалася російсько-українська війна. Під час Євромайдану націоналістичні об'єднання зарекомендували себе дуже активними і радикальними у своїх поглядах і діях. Найзначнішим серед них був новостворений батальйон «Азов», який був радий приймати в свій склад неоязичників, що надихалися скандинавськими віруваннями. Це в свою чергу привело до того, що «Азов», який в майбутньому перетворився в бригаду, неодноразово піддавався нападкам і звинуваченням в тому, що нібито вони дотримуються неонацистської ідеології. Члени Азова, що були прихильники неоязичництва доволі часто піддавалися подібній маніпуляції. Серед аргументів на користь позиції стосовно того, що Азов – це неонацистське формування, приводилися посилення на нібито неонацистську символіку, яку нерідко можна було помітити на тілах азовців у вигляді татуювань. У багатьох випадках за неонацистську символіку видавалися руни і різноманітні солярні символи, які були поширеними серед різних язичників і неоязичників, в тому числі скандинавських [25].

Той факт, що серед військових Азову є чимало прихильників саме скандинавського неоязичництва підтверджується ритуальною складовою цього бойового підрозділу. В 23 вересня 2023 році полк Азов провів містерію під назвою «День мертвих» в честь загиблих побратимів. Під час ритуалу воїни читають Молитву Українського Націоналіста оспівуючи тих, хто загинув в бою. Частина із них тримають круглі щити (дуже схожі на ті з яким колись воювали вікінги), на кожному з яких написано ім'я загиблого воїна. Під час містерії був спалений дерев'яний дракар – корабель вікінгів [7]. Не складно простежити пряме запозичення стародавніх поховальних обрядів вікінгів. Тут і спалений корабель і курган і прощальні промови [28]. Усе це було у вікінгів, які були язичниками. І усе це в своєрідній формі репрезентується серед сучасних українських воїнів, які крізь століття вірогідно доволі по схожому відчують світ і своє місце в ньому. Ці символи в певній мірі демонструють як українські націоналістичні мілітариські угруповання зазнають в своєму світобаченні і вірі скандинавського впливу.

Настільки серйозне ставлення в Україні до неоязичництва не могло бути проігнороване скандинавськими неоязичниками інших країн. Деякі з них прибули до України, щоб воювати за цю країну стільки, скільки це буде необхідно. Вони щиро дотримуються релігійних уявлень про Вальгаллу, священного воїнського обов'язку і привітне вшанування смерті [6].

Багато українців, які вважають себе неоязичниками не входять до об'єднань, які офіційно зареєстровані. Це пов'язано з тим, що українські неоязичники формують власні релігійно-світоглядні концепції і не завжди вони можуть бути підтримані чисельною кількістю інших представників неоязичництва. Таким чином, неоязичництво в Україні набрало величезного розмаїття, але характерною рисою, яка об'єднала більшість неоязичників стали праві погляди на політику, суспільство і культуру. Націоналізм і патріотизм стали важливими факторами для розвитку неоязичництва в Україні.

Важливим аспектом неоязичництва в Україні є той факт, що велика значна частка неоязичників складалася з людей молодого віку, яких приваблювала естетика, а також ідеї, які були популярні серед західного неоязичництва.

На фоні подій, які відбувалися в Україні в 2014 році, неоязичництво приймає виклики, що з'являються у суспільно-політичному житті українців. Актуалізується ідея воїна-язичника. Уявлення про те, що справжній воїн має священну місію – важлива складова неоязичництва. Для українського неоязичника в образі священного воїна може виступати як реальна історична постать, так і міфологічна. Вважається, що воїн-язичник покликаний вищими силами захищати свою батьківщину навіть ціною власного життя.

За власними уподобаннями неоязичник вирішує за ім'я якого божества він буде воювати. Для українського неоязичника такими божествами можуть бути: Дажбог, Сварог, Перун, Один. Серед реальних історичних постатей найбільшої пошани серед українських неоязичників має князь Святослав Хоробрий і Богдан Хмельницький. Шанування Святослава ймовірно пов'язано з тим, що він був останнім князем Русі, який дотримувався язичницьких вірувань.

Російсько-українська війна призвела до того, що багато українців, надихаючись ідеєю священного воїна, що бореться за свою країну, добровільно йшли воювати проти ворога. Українець-воїн став певним символом свободи, який протиставлявся символу радянського солдата, якого змушували воювати за державу, яка була для нього чужою. Таким чином в українській армії склалася традиція коли українських військових іменують воїнами або бійцями і ніколи не називають солдатами, підкреслюючи героїчність і свідомість українців, які стають на захист рідної землі. Український військовий-неоязичник Роман Голуб так висловився щодо неоязичництва: «Це не скільки релігія, як певна форма світогляду. Тобто вона базується на пізнанні світу, а не на якихось догмах, що написані в книжках. Саме тому її відродження – процес зрозумілий та неминучий...Язичництво – це, грубо кажучи, пізнання світу. Причому нема сенсу реконструювати цей світ таким, яким він був раніш. Те, що було тисячу років тому, і те, що ми маємо зараз,- дві великі різниці. Тому ми й сприймаємо

світ по-іншому, оцінюємо його по-іншому, і тому язичництво – не законсервована релігія, а, скоріш, релігія життя» [3].

Тривала окопна війна в Україні створила таке явище як міфологія окопної війни, що об'єднала у себе як християнські так і неоязичницькі елементи. Серед військових з'являється мода на обереги та символічні татуювання. Починаючи з 2014 року можна було все частіше побачити військових, тіло яких було покрите рунами і язичницькою скандинавською символікою. Окрім того, вони вигадували різноманітні молитви і гасла, які допомагали їм продовжувати боротися в складні моменти військової служби. Існували в окопах і забобони. Один поширений забобон стосувався сичів і сов. Бійці вірили, що поява на позиціях цих птахів – поганий знак. Натомість, коти і собаки завжди цінувалися і вважалися талісманами, що приносили вдачу і захист [4].

Розвиток соціальних мереж сприяв швидкому розповсюдженню ідей неоязичництва. Вони допомагали об'єднуватися в величезні ком'юніті, що пропагандували неоязичництво, а разом з ним і староскандинавську культуру і вірування в Україні і за її межами. Перевагою віртуального простору була майже безмежна свобода думки. Групи, що створювалися в інтернеті дозволяли швидко координуватися і організовуватися. Цей фактор мав прямий вплив під час Євромайдану, коли праві радикальні групи за допомогою соціальних мереж мали змогу швидко інформувати один одного та на основі отриманої інформації впевнено приймати дії, які могли змінити напрямок історії.

Події 2014 року, зокрема Революція Гідності та початок війни на Сході, зумовили активне виявлення неоязичництва у громадському та політичному житті країни. Приєднання неоязичників до батальйону "Азов" і їхня активна участь у захисті України від зовнішньої агресії стали своєрідним виявом синтезу релігійних та патріотичних переконань, що підкреслює важливість цінностей та ідеалів для сучасної української ідентичності.

Таким чином, скандинавське неоязичництво стає важливим фактором в сучасній українській культурі та суспільстві. Воно не лише розширює релігійний ландшафт країни, а й впливає на формування національної свідомості та

ідентичності, відображаючи пошук нових шляхів самовизначення та уособлення національних цінностей в умовах сучасної реальності.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено культурологічний аналіз впливу скандинавського епосу та неоязичництва на сучасну культуру. Дослідження репрезентації скандинавського епосу у сучасній культурі є важливим кроком на шляху розуміння динаміки культурних процесів та міжкультурної взаємодії. Результати роботи підтверджують, що скандинавський епос та неоязичництво відіграють значну роль у формуванні культурної ідентичності. У сучасному світі скандинавський епос стає не лише виявом самобутньої культурної спадщини, але й засобом відстоювання культурної самоідентифікації. Його популярність зростає завдяки багатогранному символізму, що надає індивідуальній та колективній ідентичності нових контурів. Для неоязичників це не лише джерело інспірації, але й спосіб збереження традиційних цінностей у світі глобалізації. Їхня віра в автентичність традицій, їхні символи та обряди свідчать про пошук і збереження власного культурного коріння.

Символіка скандинавського неоязичництва, включаючи руни, не лише відображає давні вірування та традиції, але й набуває нових інтерпретацій, адаптуючись до сучасних потреб і вірувань. Руни символізують силу, захист, мужність та духовність, відображаючи різноманітні аспекти людського існування та ідентичності. Символи скандинавської міфології стали невід'ємною частиною популярної культури, виступаючи не лише як елементи мистецтва та декору, але й як джерело натхнення та самовираження для багатьох.

Надихаючись скандинавською міфологією Джон Рональд Руел Толкін зробив вагомий внесок у жанр фентезі та культуру загалом. Толкін створив багатий і детально продуманий світ Середзем'я, переосмисливши образи ельфів, гномів і тролів. Його твори, такі як «The Lord of the Rings» та «The Hobbit» привернули увагу до скандинавської міфології, інтегруючи її елементи у сучасну культуру.

Скандинавська міфологія продовжує залишатися надзвичайно популярною в сучасній культурі, особливо завдяки кіномистецтву, музиці і коміксам. Її персонажі, зокрема Тор і Локі, стали ключовими фігурами у багатьох

мистецьких творах. Це свідчить про здатність скандинавських міфів адаптуватися до сучасних медіа і залучати різні аудиторії.

В період революційних змін в Україні у 2013-2014 роках та під час російсько-української війни, неоязичництво почало зазнавати значного скандинавського впливу. Це проявилось у символіці, ритуалах та ідеологічних засадах деяких українських військових формувань.

Загалом, скандинавський епос має свою унікальну привабливість і загадковість, яка привертає увагу сучасної аудиторії і надихає на створення нових творчих робіт. Сучасні автори застосовують в своїх роботах мотиви, образи і сюжети скандинавської міфології, звертаючи увагу сучасного сприймача на проблеми діалогу культур, добра і зла, довічні моральні питання і цінності, які є актуальними і нині.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гейман Ніл. Американські боги. КМ-Букс, 2022. 696 с.
2. Гейман Ніл. Скандинавська міфологія. КМ-Букс, 2020. 256 с.
3. Лисенко А. Нова-стара віра, або Язичник XXI століття., 14.03.2017. URL: <http://uc.kr.ua/2017/03/14/nova-stara-vira-abo-yazychnyk-xxi-stolitt/>
4. Міфологія окопної війни. 11.12.2017. URL: <https://news.obozrevatel.com/society/mifologiya-okopnoi-vijni.htm>
5. Молодша Едда. Видавництво Жупанського, 2024. 528 с.
6. Поліщук В. Все, що росіяни робили – це гвалтували дітей та вбивали їх, – інтерв'ю з вікінгом-добровольцем., 1 червня 2022. URL: https://24tv.ua/vse-shho-rosiyani-robili-tse-valtuvali-ditey-vbivali-yih-intervyu_n1991964
7. Рейнс О. «День Мертвих»: що відбувається на найсакральнішій містерії полку АЗОВ?, 4 квітня 2023. URL: <https://mezha.net/ua/mysli/den-mertvykh-shcho-vidbuvaietsia-na-naisakralnishii-misterii-polku-azov/>
8. Старша Едда. Видавництво Жупанського, 2023. 496 с.
9. Толкін Джон Р.Р. Гобіт, або Туди і звідти., Астролябія, 2017. 384 с.
10. Тупик О. Неоязичництво в Україні (на прикладі РУНВіри та Рідної Віри)., URL: <http://ethnic.history.univ.kiev.ua/data/2001/12/articles/7.pdf>
11. Cocomello M. God of War Ragnarok Reportedly Cost \$200 Million to Make., 26 April 2023. URL: <https://www.glitched.online/god-of-war-ragnarok-reportedly-cost-200-million-to-make/>
12. Filardi N., Bunn C., Jones J. Helheim Vol. 1: The Witch War., 2014. URL: <https://app.thestorygraph.com/books/47e5c29d-12a9-4ef9-9f41-ca413ccf6d78>

13. Grabinski T. Hinds G. Beowulf: Gareth Hinds' Beowulf: A Dragon Chasing Its Tail. URL: <https://thegrinnellbeowulf.com/beowulf-adaptations/gareth-hinds-beowulf-2007/>
14. Johnrobb. Wardruna – An In Depth Interview With Brilliant Norwegian Band With Viking Roots Music., August 23, 2013. URL: <https://louderthanwar.com/wardruna-an-interview-with-brilliant-norwegian-band-with-viking-roots-music-who-play-london-in-oct/>
15. Kimberly L. «Edda.» World History Encyclopedia. World History Encyclopedia, 21 Mar 2017. URL: <https://www.worldhistory.org/Edda/>
16. Kwok-Wai H. Vinland Saga Season 1 to Stream on Netflix, HiDive, and Crunchyroll., June 8, 2022. URL: <https://anitrendz.net/news/2022/06/08/vinland-saga-season-1-to-stream-on-netflix-hidive-and-crunchyroll/>
17. Luster J. Sentai Shares Vinland Saga English Dub Preview, Reveals Full Cast., Jul 24, 2021. URL: <https://www.crunchyroll.com/news/latest/2021/7/24/sentai-shares-vinland-saga-english-dub-preview-reveals-full-cast>
18. McCoy D. Norse Mythology for Smart People: ODIN. URL: <https://norse-mythology.org/gods-and-creatures/the-aesir-gods-and-goddesses/odin/>
19. McGrath C. Children's Books | Young Adults., June 17, 2007. URL: <https://www.nytimes.com/2007/06/17/books/review/McGrath-t.html>
20. Merchant Z. Viking runes revealed: what they really mean., September 18, 2023. URL: <https://www.routesnorth.com/language-and-culture/viking-runes/>
21. Mythossubmissions. The Influence of Norse Mythology on Tolkien's Works., Dec 31, 2023. URL: <https://www.mythosblog.org/post/the-influence-of-norse-mythology-on-tolkien-s-works>
22. Number of documented migrants from Scandinavia* to the United States between 1820 and 1957., August 2019. URL:

<https://www.statista.com/statistics/1044513/migrants-from-scandinavia-to-us-1820-1957/>

23. Paganism/Neo-Paganism. URL: <https://diversiton.com/more-religions-and-beliefs/paganismneo-paganism/>

24. Per Hedström. Galleriet., 1992-09-27. URL: <https://web.archive.org/web/20160127171557/http://www.dn.se/arkiv/kultur/galleriet-64>

25. Ponomarenko I. Why some Ukrainian soldiers use Nazi-related insignia., May 26, 2023. URL: <https://kyivindependent.com/illia-ponomarenko-why-some-ukrainian-soldiers-use-nazi-related-insignia/>

26. Religious Landscape Study. URL: <https://www.pewresearch.org/religious-landscape-study/database/>

27. Rives J. B.: Tacitus: Germania. Oxford 1999

28. Rocío Paula Graf. A Royal Viking Burial., May 17, 2021. URL: <https://ru.scribd.com/document/508133827/A-ROYAL-VIKING-BURIAL>

29. Rossi J., Emmerentze Jervell E. To Really Understand Hevibändi, It Helps to Know the Language. June 4, 2013. URL: <https://www.wsj.com/articles/SB10001424127887323855804578511381869336080>

30. Selzer J. Talking to Athelstan from Vikings about spirituality and heavy metal., 4 November 2015. URL: <https://www.loudersound.com/features/talking-to-athelstan-from-vikings-about-spirituality-and-heavy-metal>

31. Sockol B. Thor's Original Role As Marvel's Superman Shows The Difference From DC., Jun 19, 2022. URL: <https://screenrant.com/marvel-thor-original-superman-dc-difference/>

32. Tomlin A. The truth behind the vegvisir symbol., September 16, 2023. URL: <https://www.routesnorth.com/language-and-culture/what-is-the-vegvisir-symbol-and-what-does-it-mean/>

33. Tomlin A. The valkyrie symbol: what is it, and what does it mean?, March 17, 2022. URL: [https://www.routesnorth.com/language-and-culture/the-
valkyrie-symbol/](https://www.routesnorth.com/language-and-culture/the-valkyrie-symbol/)
34. Tor's Fight with the Giants. URL: [https://collection.nationalmuseum.se/eMP/eMuseumPlus?service=ExternalInte
rface&module=collection&objectId=18253&viewType=detailView](https://collection.nationalmuseum.se/eMP/eMuseumPlus?service=ExternalInterface&module=collection&objectId=18253&viewType=detailView)
35. Turville-Petre, EOG 1964. Міф і релігія Півночі: релігія стародавньої Скандинавії
36. Valur S. Norse mythology and Icelandic folktales inspired Tolkien. URL: <https://yourfriendinreykjavik.com/norse-mythology-inspired-tolkien/>
37. Vdustudentes. In the light of burning churches: Varg Vikernes., 30 balandžio, 2016. URL: [https://fonemasite.wordpress.com/2016/04/30/in-the-
light-of-burning-church-varg-vikernes-in-english/](https://fonemasite.wordpress.com/2016/04/30/in-the-light-of-burning-church-varg-vikernes-in-english/)
38. Vegvisir, viking symbol., May 28, 2019. URL: [https://www.viking-
store.com/blogs/norse/vegvisir](https://www.viking-store.com/blogs/norse/vegvisir)
39. Viking metal. URL: [https://academia-
lab.com/encyclopedia/viking-metal/](https://academia-lab.com/encyclopedia/viking-metal/)
40. Viking Symbols and Their Powerful Meanings. URL: <https://mythologis.com/blogs/norse-mythology/viking-symbols>
41. 「ヴィンランド・サガ」2期は2023年1月から！制作はMAPPA、新キャストに武内駿輔ら., 2022年6月8日. URL: <https://natalie.mu/comic/news/480814>